

SZABÓ DOROTTYA

„Modernkori párhuzamos életrajzok”

Az emigráns lét kettőssége Lendvay-Zwickl Jenő irathagyatéka tükrében

1. Bevezetés

A Torontói Magyar Ház irategyüttese személyi és családi, valamint egyesületi hagyatékokból álló, magyar vonatkozású iratanyagok laza szövete. Megőrzésének, kutathatóságának, kanadai fenntarthatóságának helyzete a 2010-es évek elejétől igen bizonytalanra vált, ezért hazahozataluk megszervezésére a(z akkori) Magyar Országos Levéltár 2012-től több kísérletet is tett. Az erőfeszítéseket végül 2016-ban koronázta siker, így a korábban már-már elveszettnek hitt iratanyag a Mikes Kelemen Program jóvoltából Budapestre érkezett. A korábban kallódó iratok a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában méltó helyükre kerültek, a teljes iratállomány fel dolgozása azonban nagy szakmai kihívás volt.

A Torontói Magyar Ház anyagában számos olyan, emigrációtörténeti szempontból is figyelemre méltó hagyatékkant fel, melyről érdemes (volt) hírt adni. Az *ArchivNet* tematikus emigrációs duplaszáma erre egyszer már virtuális teret adott, igaz, a levéltáros szakmai munka és a történeti háttér kutatás helyett inkább a források bemutatására összpontosítva. A 2017 nyarán megjelenő elektronikus kiadványban Kurecskó Mihály a torontói anyagból dr. Kovrig Béla szociológus, egyetemi tanár, politikus beszervezésének történetét vázolta.¹ Bakó Zsigmonddal és Sárhegyi Tamás Feliciánnal közösen megírt tanulmányunkban pedig arra vállalkoztunk, hogy bemutassuk Lendvay-Zwickl Jenő kanadai emigráns személyi hagyatékát.² Olyan, a huszadik század történelmében tevékenyen részt vevő kivándorlók iratanyagát választottuk, akiknek életútja számos tanulsággal szolgált, hagyatékuk elhelyezése pedig összetett levéltárosi munkát kívánt. Bemutatására az *ArchivNet* hasábjain csak forrásközpontúan volt lehetőségünk, most azonban a történeti háttér felvázolása

¹ Kurecskó Mihály: Dekonspiráció az „egyházi reakcióban” – egy beszervezés története Kovrig Béla, az áldozat szemszögéből. *ArchivNet*, 17 (2017) 3. <http://www.archivnet.hu/dekonspiracio-az-egyhazi-reakcioiban-egy-beszervezes-tortenete-kovrig-bela-az-aldozat-szemszogeabol>

² Bakó Zsigmond–M-Szabó Dorottya–Sárhegyi Tamás Felicián: Emberi sorsok a kanadai magyar emigrációban: Lendvay-Zwickl Jenő életútja. *ArchivNet*, 17 (2017) 3. <http://www.archivnet.hu/emberi-sorsok-a-kanadai-magyar-emigracioiban-lendvay-zwickl-jeno-életutja>

mellett kitérhetünk a hagyatékk feltárása és a rendezés munkafázisaival kapcsolatos tapasztalatokra is.³

2. A hungarika iratfeltárások módjai és tapasztalatai

A Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára – korábban: Magyar Országos Levéltár – az 1995. évi LXVI. törvény előírásai szerint törekszik arra, hogy külföldön található, de magyar vonatkozású irathagyatékokat hazahoz(ass)a, amennyiben ez a tevékenység a hagyatékk tulajdonosának szándékával találkozhat. Teszi mindezt az említett levéltári törvény felhatalmazásával, mely a levéltár feladatául szabja, hogy feltárja, nyilvántartsa és koncepciózusan gyűjtse az ún. hungarika iratanyagot. E gyűjtőmunka előfeltétele a külföldön végzett feltárás, mely az Országos Levéltárban több szálon is fut.

Leggyakoribb eset, hogy kivándorolt magyar családok és közösségek tagjai önként keresik meg a levéltárat azzal a szándékkal, hogy a kezelésükben lévő magyar nyelvű hagyatékokat, egyesületi anyagokat közgyűjteményi őrzetbe adják. Az iratok értelmezésének, kezelésének, felelős átörökítésének lehetősége ugyanis folyamatosan szűkül a választott második hazában: az emigrációba születő, kétnyelvű, vagy a magyar nyelvet már teljesen elhagyó generáció sokszor nem tudja a birtokában lévő iratanyag valós értékét felmérni. (Ez a körülmény a feltárást és az adatgyűjtést is nehezíti.) Az eltűnőben lévő emigránsnemzedék utódai emellett gyakran már nem is kívánják vállalni, hogy a rájuk maradó magyar nyelvű iratok továbbélését elősegítsék, kezelését és őrzését megoldják. Az ilyen családok, magánszemélyek által kezdeményezett önkéntes megkeresések esetén a levéltár általában csak úgy tudja megoldani az iratanyagok átvételét, ha az ajándékozó fél a szállítást magára vállalja. A szállítás privát megszervezésére azonban nincs mindig mód. Különösen igaz ez akkor, ha az iratanyag a tengerentúlról érkezik. Ilyenkor tehát célzott, pályázati támogatásból finanszírozott utat kell szerveznie a levéltárnak.

³ Lásd még Bakó Zsigmond és Sárhegyi Tamás Felicián jelen füzetben közölt dolgozatait is.

Ez az út egyfelől a felajánlott iratok átvizsgálását, rendezését, másfelől utazásra való előkészítését célozza. Az elmúlt évekből számos ilyen példát találunk. Ilyenkor az Országos Levéltár munkatársai a kapott értesülések alapján az őrzési helyre utaztak, ott minimum négy-öt napot, de olykor heteket is eltöltve irategyütteseket rendeztek, dokumentálták mindent, a szelektálást követően pedig szállítódobozokba rendezték a hagyatékokat, előkészítve azokat a későbbi utaztatásra, majd megszervezték magát a szállítást. Az effajta munka együtt járt kapcsolatépítésekkel is, amelyek során a levéltárosok kifejezésre juttathatták az Országos Levéltár fogadókészségét, partneri hozzáállását. Több olyan esetről tudunk, amikor később azért jelentkezett be a levéltárba egy újabb külföldi iratajándékozó, mert a korábbi munkatársi „körút” megőrizte ő(ke)t a kapcsolatfelvétel kezdeményezéséről.

Ezeket a célzott kiutazásokat leginkább a Nemzeti Kulturális Alap által meghirdetett Ithaka-program biztosította az Országos Levéltár számára. Az Ithaka-pályázatok felhasználási lehetőségei kiválóak, hiszen segítségükkel olyan gyűjtemények kerültek Magyarországra, melyek elhelyezésével sok, az országból ötven-nyolcvan-száz éve kiszakadt mozaik került vissza eredeti helyére. Másfelől viszont a pályázatok csak korlátozott mozgásteret nyújtottak az intézmény számára, hiszen mindig konkrét esetekre, dokumentált információkra hivatkozva lehetett őket kezdeményezni. Rendszeres, koncepciózus iratmentésre ezek az utak nem adtak lehetőséget. A pályázaskor megfelelő háttérismerettel kellett rendelkezniük a magyar emigrációról, ismerni kellett a menthető, begyűjthető anyagokat, és fel kellett tudni azt is mérni, hogy az iratmentés lebonyolításához és az iratanyag hazahozatalához mely anyagi és szellemi erőforrások lesznek igénybe vehetők. A pályázati elszámolások ráadásul kimondottan nehézkese (voltak), különösen tengerentúli utazások esetén.⁴

Ezért nagyszerű lehetőség a Miniszterelnökség által létrehozott Mikes Kelemen Program,⁵ melyhez a Magyar Nemzeti Levéltár 2015-ben csatlakozott. A program ugyanis több hónapon keresztül biztosít állandó gyűjtőpontokat a tengerentúli magyar kolóniák közelében, melyek „üzemeltetői”, a Mikes-kutatók mind a kapcsolatépítési, mind a feltáró, mind az utazásra elkészítő munkát elvégzik. A program infrastrukturális háttere pedig arra is lehetőséget ad, hogy az összegyűjtött iratokat szervezeten hazahozzák. A programról, a levéltári részvételről és az eddigi eredményekről beszámoló olvasható jelen füzetben is a program levéltári koordinátorának tollából.⁶

A tengerentúli iratanyag hazahozatala, nyilvántartásba vétele szervesen illeszkedik a Magyar Nemzeti Levéltár

Országos Levéltárának *hungarika munkacsoportja* által végzett feladatokhoz. Ez összegzi és nyilvántartásba veszi az ösztöndíjjal, pályázatokkal külföldön kutatók (a nem elsősorban a levéltár munkatársai által készített) hungarikajelentéseit, vagyis az épülő levéltári hungarikakataszter részévé emelik a kutatói beszámolókat, közkinccsé téve a kutatói tapasztalatokat.⁷

Az Országos Levéltár állományába a közelmúltban begyárapított emigráns hagyatékokról általánosságban elmondható, hogy hosszú előkészítés és szintén hosszas feldolgozó, rendezési munka után kerültek, kerülnek be, akkor is, ha tartalmukról volt, van előzetes adatunk. A rendezés során az anyagokat irattípus szerint osztályozva látható, hogy legtöbbször „vegyes iratanyag”, melyben keverednek a magán-, a félhivatalos és a hivatalos iratok. Igen gyakran tartalmaznak olyan egyesületi anyagot, mely más forrásból nem megismerhető, melyre a jelen tanulmányban érintett *Ottawai Magyar Egyesület* is jó példa. Az emigráns lét sajátossága tehát az iratok őrzésében is megmutatkozik, a diaszpóra magyarságának hagyatékaiban a magániratok leggyakrabban nem választhatók el az emigráns egyesületek és intézmények anyagától. Erről a későbbiekben még szó esik majd.

Az arisztokrata és nemesi családok iratai általában kiegészülnek a család történetére, vagy más családok történetére vonatkozó genealógiai és heraldikai anyaggal is. Ehhez olykor gyűjtő tevékenység is társulhat, nem kutatói, hanem kimondottan gyűjtői hozzáállásból eredeztetve.⁸ A vegyes iratanyagok közé „keveredett”, vagy tisztán magániratokból álló hagyatékok értékét pedig az adja, hogy általuk szemtanúi tapasztalatokkal gazdagodhatunk, közvetlenebb módon ismerhetjük meg a kutatni kívánt korszakot. Ezek az iratok megfelelnek a „történelem alulnézetből” szemléletmódnak is.⁹

3. A kanadai magyar kivándorlás történetének áttekintése

A Torontói Magyar Ház anyagával beérkezett hagyatékok értékeléséhez, a vegyes iratanyagok létrejöttének megértéséhez elengedhetetlen felidézni a Kanadába történő magyar kivándorlás történetét. A szakaszos emigráció több ponton is magyarázhatja, hogy miért tapasztalható a hagyatékokban egyfajta „párhuzamos életrajzi” jelenség: az emigránsokból általánosságban elmondható, hogy egyfelől erősen törekedtek a befogadó állam nyelvénél, kultúrájának elsajátítására,

⁴ A tengerentúli angolszász országokban például nem ismerik az ÁFA-s számla fogalmát, így például egy amerikai út esetében a napi kiadások elszámolása jórészt lehetetlen vállalkozás.

⁵ A Miniszterelnökség által életre hívott Mikes Kelemen Programról bővebben az alábbi két hivatkozáson olvashat az érdeklődő: http://mnl.gov.hu/mnl/ol/hirek/mikes_kelemen_program (letöltve: 2017. május 5.), illetve http://mnl.gov.hu/mnl/ol/hirek/bovulo_tortenelem_emigracio (letöltve: 2017. május 5.).

⁶ *Arany Krisztina*: Levéltári iratajándékozások a Mikes Kelemen Program keretében – a levéltári koordináció első két évének tapasztalatai címmel.

⁷ A Hungarika munkacsoport tevékenységéről további információ az alábbi weboldalon olvasható: <http://mnl.gov.hu/hungarika.html> (letöltve: 2017. május 5.).

⁸ Jó példa erre Szathmáry Lajos hagyatéka, melyet az MNL Országos Levéltára 2014-ben szerzett meg, a Szerencsejáték Zrt. támogatásával. Az irathagyaték jelzete: MNL OL - R 399.

⁹ E gondolatok *Kovács Eleonóra*: „Hagyaték, mentés, gyűjtés: emigráns magyarok iratainak gyűjtési tapasztalatai” című előadásából valók, közlésük a szerző szíves engedélyével történik. Az előadás a *Hagyatékok feldolgozásának interdiszciplináris tanulságai* elnevezésű, 2016. május 5-én az MNL Veszprém Megyei Levéltárában tartott konferencián hangzott el.

a társadalomba való beilleszkedésre és saját egzisztencia kialakítására, másfelől erősen tartották magyarságukat, nyelvi, zenei, kulturális hagyományait, egyesületek, újságok, hétvégi iskolák alapításával, rendezvények szervezésével.

Ahogy azt Lendvay-Zwickl Jenő történetén keresztül láthatjuk is majd, a magyar kivándorlók tulajdonképpen önálló mikrotársadalmat alkottak a kanadai társadalmon belül. A hierarchiában elfoglalt helyük egyértelműen összefüggött avval, hogy melyik kivándorlási hullámmal, és milyen okból érkeztek Kanadába, sőt az is, hogy melyik politikai irányzathoz tartoztak.

A magyarok sok „hullámban” érkeztek Kanadába, az 1880-as évektől a 20. századon át folyamatosan. Az 1880-as években alapvetően gazdasági bevándorlásról beszélhetünk. Nem csak Magyarországról érkeztek bevándorlók Kanadába, hanem az Egyesült Államokból is komoly átvándorlás volt megfigyelhető. A *Canadian Pacific Railway* megbízásából például egy bizonyos Esterházy Pál Oszkár (1831–1912) toborzott bevándorlókat Kanadába az Egyesült Államokból. 1886-ban alapítottak települést Regina-tól, Saskatchewan tartományi székhelyétől 200 kilométerre, egy kálisótelep szomszédágában, Eszterház néven.¹⁰ A korai emigránsok, legyenek ők magyarországi bevándorlók vagy Észak-Amerikán belüli átvándorlók, általában bányászok vagy mezőgazdaságban, esetleg erdőiparban dolgozók voltak, akiket az ún. Kanadai-pajzs bányászati és fakitermelési lehetőségei, valamint a pajzs lábánál – Alberta, Saskatchewan és Manitoba déli részén – elterülő, nagyrészt sík, művelhető mezőgazdasági földek vonzottak Kanadába.

Az első világháború idején sokuk városi életre váltott, Ontario ipari központjaiban kerestek megélhetést, és a biztosabb anyagi háttér megteremtésével magyarországi rokonaikat, ismerőseiket is kivándorlásra buzdították. A szomszédos Egyesült Államokban gyökeresen ellentétes tendencia működött: a hit, hogy a „nemzetek nemzete” minden embert be tud olvasztani magába, a világháború eszkalálódásával megrendült, az emigránsok lojalitását pedig a közvélemény górcső alatt kezdte el vizsgálni, majd megkérdőjelezni. (Ennek egyenes következménye lett az úgynevezett „100%-os amerikai” mozgalom).¹¹ A trianoni békediktátum kapcsán az észak-amerikai földrészt célzó bevándorlás új lendületet kapott volna, melyre válaszul az Egyesült Államokban 1921-ben, majd 1924-ben szigorú kvótarendszert vezettek be. Ahogy az USA lezárta a közép-kelet-európai bevándorlók előtt határait, úgy vált Kanada a remény és az új kezdet földjévé a magyar emigránsok szemében. Az 1930-as évekig, amikor a nagy gazdasági válság visszavetette a bevándorlást, közel harmincezer magyar vándorolt ki Kanadába.

A húszas években érkezőket az állam a kanadai préri mezőgazdasági területei felé irányította. A közép- és nyugat-kanadai tartományok benépesítése azonban csak részben valósult meg: a betelepítettek egy része hamar tovább állt

a prériről, újabb magyar kolóniákat hozva létre, kedvezőbb földrajzi területen.¹² Az emigránsok kezét az állam a letelepedést követően elengedte, nem fordítva különösebb figyelmet arra, hogy az újonnan jöttek megtanulják az angol (vagy a francia) nyelvet. A magyar betelepülőket általában területileg elszigetelt kolóniákba, hasonlóan kevés nyelvi ismerettel rendelkező emigránsok szomszédágába telepítették, ami a helyzetet és az újonnan jöttek gazdasági alárendeltségét csak rontotta. Az elszigeteltséghez az is hozzájárult, hogy az emigrációra nem teljes családok, hanem zömmel fiatal férfiak adták a fejüket. Nekik igen kevés lehetőségük volt magyar származású partnert, feleséget találni, akivel megértethették (volna) magukat. Ha mégis sikerült magyar arát találni, az új családnak változatlanul meg kellett küzdenie bizonyos területi, szociális, nyelvi, kulturális elszigeteltséggel.¹³ Azok a munkáscsaládból származó emigránsok pedig, akik – elsajátítva az angol nyelvet, majd megállva helyüket az új élethelyzetben – feljebb jutottak a társadalmi ranglétrán, a középosztálybeli élet kialakításával egy időben beolvadtak. Ahogy azt az 1910-es évek elején Hoffman Géza megfigyelte,¹⁴ a felemelkedéssel együtt járt a magyar gyökerek, nyelv, kultúra, hagyományok ápolásának elmaradása.

Az elszigeteltséget azonban több tényező is enyhítette. Az 1920-as évektől a legtöbb magyarlakta kolónia rendelkezett templommal, ahová magyar anyanyelvű papot, vagy lelkeszt tudott hívni. Az újonnan épült szakrális terek egyben a közösség centrumaiként is működtek, az egyesületi és kulturális élet szinterei is voltak. Már az 1910-es években elindult a kétnyelvű oktatás megszervezése, de mivel a kétnyelvű iskolák működését egyes tartományokban betiltották, a húszas években már hétvégi iskolákban volt lehetőség a magyar oktatásra.¹⁵ A nagyobb kanadai városokban önszervező magyar társaságok is születtek, és szintén az 1920-as évektől jelentek meg a kanadai magyarok első anyanyelvű sajtótermékei: ilyen volt a *Kanadai Magyar Újság*, a *Kis Újság*, a *Kanadai Magyar Munkás*, az *Otthon*, a *Tárogató*, vagy az *Őrszem*. Az egyesületi élet is fejlődésnek indult: 1828-ban Winnipegben megalakult a *Kanadai Magyar Társaság*, melyet számos egyéb egyesület megszületése követett.

A következő komoly bevándorlási periódus a második világháborút követően indult. A folyamatnak az 1956-os magyarországi események új lendületet adtak. A '40-es évek végén, az '50-es évek elején menekülő kitelepítettek¹⁶ országváltása sokban különbözött a korábbi emigránsokétól. Ahogy korábban szó esett róla, a kivándorlók inkább a magyar társadalom közép- és felső rétegeiből származtak, nem munkás- és iparoscsaládból. Képzettségük és társadalmi helyzetük miatt emigrálásuk hátterében nem elsősorban az

¹⁰ A település mára összeolvadt a szintén magyar alapítású Kaposvár településsel és Esterházy néven találjuk meg a térképen.

¹¹ John Higham: *Send these to me. Jews and other Immigrants in urban America*. New York, 1975. 53.

¹² Nandor F. Dreisziger: *Immigration and Re-Migration. The Changing Urban-Rural Distribution of Hungarian Canadians, 1886–1986. Hungarian Studies Review*, 13. (Fall 1986) No. 2. 20–41.

¹³ N. F. Dreisziger et al.: *Struggle and Hope. The Hungarian-Canadian Experience*. Toronto, 1982. 109–111.

¹⁴ Hoffmann Géza: *Csonka munkásosztály: az amerikai magyarság*. Bp., 1911.

¹⁵ N. F. Dreisziger et al.: i. m. 122.

¹⁶ DPs, vagy *displaced persons*

élhetőbb anyagi egzisztencia megteremtése, hanem ideológiai-politikai döntés állt. További különbség volt, hogy míg a korábban érkezők általában egyenes úton, belátható időn – azaz pár héten belül – eljutottak Kanadába, úgy a második világháború után indulók akár éveket is tölthettek ausztriai és németországi menekülttáborokban, míg a célországba érkeztek. Jellemző volt sokuk gondolkodására, hogy a kitelepülést átmeneti megoldásnak tartották, ahonnan a hazai viszonyok – általuk kívánatosnak tartott – rendeződésével vissza lehet majd térni Magyarországra.

Ugyanez igaz az '56-os menekültekre is. Számuk 1957 végére elérte a harmincezetet. Soha azt megelőzően, vagy azután nem vándoroltak ki Magyarországról Kanadába ilyen tömegben és ennyire váratlanul.¹⁷ Soha akkora sajtóvisszhang sem kísérte az emigránsok sorsát, mint az '56-osoknál, ezért ők a kanadai magyarságon belül is külön csoportnak számítottak. Különállásukat fokozta, hogy a korábbi kitelepülők társaságaival és sajtótermékeivel szemben újakat hoztak létre,¹⁸ saját érdeklődésüknek megfelelően. A *Kanadai Magyar Újság* vagy a *Kanadai Magyar Munkás* helyébe a *Kanadai Magyarság* vagy a *Magyar Élet* lépett. Olyan havonta megjelenő sajtótermékek is elindultak az 1950-es évek végén mint a *Világhíradó* vagy a *Krónika*.¹⁹ 1951-ben Torontóban megalakult a *Kanadai Magyarok Szövetsége*.²⁰ A szövetség politikai aktivitása miatt további, a kultúra területét felkaroló, a magyar hagyományok ápolására összpontosító szervezetek is létrejöttek az 1960-as években. Ilyen volt például a *Széchenyi Társaság* (*Széchenyi Society*), a *Rákóczi Szövetség*, a *Grand Committee of Hungarian Churches* vagy a *Hungarian Canadian Cultural Council* is.

Az 1960-as, 1970-es években a magyar kultúra és néphagyományok ápolására, népszerűsítésére, terjesztésére létrejött egyesületek elérték céljukat: számos néptáncegyüttes és egy-két népzenei formáció is megszületett, kiszolgálva a magyar gyökerekhez való visszatérés igényét. Olykor Magyarországról hívtak területén kiválót alkotó népművészt, vagy épp megszervezték, hogy az egyesület tagjai ellátogathassanak Magyarországra vagy a szomszédos államokba, olyan településekre, melyeken a népi hagyományokat még őrizték, ápolták. A színházba járók sem maradtak immár magyar színi előadások, majd magyar színház nélkül: 1958-ban megalakult Torontóban a *Hungarian Art Theatre*.

E rövid áttekintő után érdemes megvizsgálni az 1956-ban családjával Kanadába emigráló Lendvay-Zwickl Jenő életútját.

4. Lendvay-Zwickl Jenő élete, irathagyatéka ismeretében²¹

Lendvay-Zwickl Jenő anyaga a Mikes Kelemen Program jóvoltából került az Országos Levéltárba. A 2017-ben begyáratott hagyatéka a Torontói Magyar Ház archívumának részeként jött Magyarországra, azaz egy olyan iratanyag részeként, melyben sajnos nem ritka az egyes irathagyatékok összekeveredése. A rendezés tehát egyúttal a Lendvay-Zwickl hagyatéka (újra)egyesítését, összefésülését is jelentette, ahol egyes szórványokat más alsorozatokban találtak meg a kollégák. Az iratanyag személyes és családi iratokra, családtörténeti kutatások gyűjteményére, az iratképző emlékiratára, levelezésére, az Ottawai Magyar Egyesülettel kapcsolatos iratokra és újságkivágásokra tagolódik, az alábbi módon:

1. tétel: Lendvay-Zwickl Jenő iratanyagához készült iratjegyzék (2007.01.18.);
2. tétel: Személyes és családi iratok (1941–1994, s.d.);
3. tétel: „Adatok a Lendvay család történetéhez” (1974);
4. tétel: Lendvay-Zwickl Jenő emlékirata (s.d.);
5. tétel: Levelezés (1960–1989);
6. tétel: Ottawai Magyar Egyesület (1965–1966, s.d.);
7. tétel: Újságkivágatok, versek (1957–1959, s.d.).

Az egyes tételek forrásértéke eltérő. Ha az iratképző életútjának felvázolására összpontosítunk, akkor ahhoz a legfontosabb adalékokat a második és a negyedik tétel adja, az ötödik, a hatodik és a hetedik tétel anyaga pedig tovább gazdagítja azt.

Személyes és családi irataiból kiderül, hogy Lendvay-Zwickl Jenő a burgenlandi Mosonszentandrás mezővárosban született 1907. június 6-án, Zwickl Eugen (Jenő) néven. Szülei nevét anyakönyvi kivonatából ismerhetjük: édesapja Michael Zwickl mosontétényi kereskedő, édesanyja a Boldogasszonyból származó Katharine Stadlmann volt.²² S bár a hagyatéka több személyes vonatkozású dokumentumot, levelezést is felsorakoztat, ezek között testvérre utaló forrás nem található.

Zwickl fiatalkoráról ezért kizárólag utalásokból lehet tudni. Ezek legnagyobb részt az ifjúkori ismerős, Kovács György 1968-ban írt két ajánlólevelében szerepelnek.²³ A levélíró Kovács a koppenhágai Állatorvosi és Mezőgazdasági Főiskola Növénykártani Tanszékének kutatójaként dolgozott, leírása szerint megbecsült tudósként. Levelei egyaránt kiemelik Zwickl Jenő szakmai tapasztalatát és emberi nagyságát, melyet első kézből tapasztalhatott meg a zsidóüldözések idején (lásd alább). Megírásuk célja az lehetett, hogy hozzásegítsék Zwickl Jenőt – a szerzők szerint bőségesen kiérdemelt – egy minőségi, szakmai tudásának megfelelő és személyes bátorságát is honoráló életvitelre.

¹⁷ N. F. Dreisziger: Rose-gardens on ice-floes: a century of the Hungarian diaspora in Canada. *Hungarian Journal of English and American Studies*, (Debrecen) 6 (2000:2) 239–258. A fenti összefoglaló is e dolgozat alapján készült.

¹⁸ N. F. Dreisziger: Special Issue: The Hungarian Experience in Ontario. *Hungarian Studies Review*, 12 (Fall 1985:2) 20–21.

¹⁹ Uo. 59–62.

²⁰ CHF, azaz *Canadian Hungarian Federation*, vagy *Federation of Canadian Hungarians*

²¹ Az irathagyatéka jelzete: MNL OL - P 2343 - I - 10.

²² Mosonszentandrás mai megfelelője Sankt András am Zicksee mezőváros, Mosontétényi Tadtén község, Boldogasszony pedig Frauenkirchen város. Mindhárom település a korábbi Nezsideri járás, ma Bezirk Neusiedl am See területén fekszik, Ausztria Burgenland tartományban.

²³ Kovács György első levele 1968. február 24-én kelt lakhelyén, a dániai Virumban: MNL OL - P 2343 - I - 10 - 5 - No. 5. A második levelet 1968. április 1-én írta Koppenhágában: MNL OL - P 2343 - I - 10 - 5 - No. 6.

Ennek érdekében idézte fel Kovács György Zwickl életének korai szakaszát. Eszerint a fiatal Zwickl Jenő a Zichy család ácsi birtokának uradalmi főtisztje volt. A nagybirtok vezetőjeként 1939 őszén – Lengyelország német lerohanását, majd szovjet megszállását követően – több száz menekült lengyel tisztet fogadott be és segítette őket abban, hogy az Egyesült Királyságba tudjanak szökni. Az első lengyel menekültek szeptember 10-én érték el Magyarországot, szeptember 15-től pedig nagyobb hullámban érkeztek a Vereckei-, a Tatár- és a Jablonkai-hágón keresztül. A katonákat a genfi egyezmény értelmében lefegyverezték és a polgári személyekkel együtt az ország belsejében található menekülttáborokba irányították.²⁴ Zwickl Jenő azonban sok lengyel tisztnek biztosított szállást és ellátást Ácson, majd segítette őket hozzá ahhoz, hogy civil ruhában kijuthassanak az országból. Kovács György beszámolója szerint Zwickl a zsidó deportálásokról idején is kockázatos embermentő akciókat vállalt magára. Az ácsi birtokon százhusz munkaszolgálatos dolgozott, akik minden bizonnyal az uradalmi főtisztnek köszönhetően megmenekülését: „1944 nyarán, Magyarország teljes náci megszállása után mintegy 120 zsidó munkaszolgálatost mentett meg az azonnali deportálástól azáltal, hogy az általa vezetett gazdaságban a lehetőségekhez képest megfelelő szállást és élelmezést nyújtott. Ezek között voltam én is.”²⁵

A már több éve szakmájában dolgozó, diplomás uradalmi főtiszt 1942-ben beiratkozott a Magyaróvári Magyar Királyi Gazdasági Akadémiára – s itt végre a Kovács-féle ajánlólevelekben foglaltakat egyéb források is alátámasztják: Zwickl lecke-könyve, felvételi igazolványa és a *Magyaróvári Hírlap* 1942. november 19-i száma. A második világháborút követően²⁶ Zwickl ajánlatot kapott a Mezőgazdasági és Élelmiszerügyi Minisztériumtól, mely országos szakfelügyelői tisztséget ajánlott fel neki, de Kovács írásos nyilatkozatai szerint az érintett az ajánlattal nem élt: „A háború után a cukoripar egyik gazdaságának lett vezetője. Szakmai specialitása elsősorban a cukorrépatermesztés [...], ezenkívül a magtermesztés (nem csupán cukorrépa, hanem kerti és fűmagvak is). Magyarországon nemcsak a mezőgazdasági szakemberek kiválói közé, hanem ezek elitjéhez tartozott. A mezőgazdasági és élelmiszerügyi minisztérium országos szakfelügyelői állást ajánlott fel neki, ezt azonban nem fogadta el. Sokoldalúságára jellemző, hogy néhány évig az erdőgazdaságban is működött.”²⁷ A mosonmagyaróvári cukorgyár vezetését azonban már elvállalta – ezt ismét alátámasztja egyéb forrás is: egy cikk a kanadai *Saturday Section* 1957. január 12-i számából, mely a frissen emigrált Zwickl-t így jellemzi: „... Jenő Zwickl was one of the heads of a large sugar refinery in Magyarovar.”²⁸

²⁴ A táborok adott esetben magánházak, bérelt panziók, szállodák voltak. Forrás: *Kapronczay Károly*: Lengyel menekültek Magyarországon. Bp., 2009, 49–52.

²⁵ MNL OL - P 2343 - I. - 10. - 5. - No. 6.

²⁶ Zwickl Jenő a székesfehérvári 2. pót-, majd sorhadosztályban teljesített szolgálatot, és mint hadapród őrmester 1945. október 27-ig szolgált. Ld. MNL OL - P 2343 - I. - 10. - 2. - No. 15.

²⁷ MNL OL - P 2343 - I. - 10. - 5. - No. 6.

²⁸ Azaz: Zwickl Jenő egy jelentős magyaróvári cukorgyár egyik vezetője volt. MNL OL - P 2343 - I. - 10. - 7. - No. 1.

Zwickl Jenő kétszer nősült. Első feleségével, Ádámosi Arankával 1941 februárjában házasodtak, frigyük azonban válással végződött. Erre az iratanyag közvetlen forrással nem szolgál, arra viszont igen, hogy Zwickl 1950. október 7-én újraházasodott. A válás időpontja kis nyomozással kideríthető: a Budapest Főváros Levéltárában fellelhető adatok szerint az első házasságát 1946-ban bontották fel.²⁹ Az újraházasodást követően Zwickl Jenő hamarosan örökbe fogadta második feleségének, Nagy Erzsébet Mártának a fiát, Berényi József Bélát. Fogadott fia ettől kezdve – újabb, már Kanadában kezdeményezett névváltoztatásukig – a Zwickl József Béla nevet viselte. A hagyatékban fennmaradt személyes iratok mindezt hűen dokumentálják, ahogy az örökbe fogadás körülményeit és motivációját is: „A gyámhatóság a rendelkezésre álló adatok alapján megállapította, hogy kiskorú Berényi József Béla szülőanyja örökbe fogadóval házasságot kötött, a kiskorú örökbe fogadó eltartásában van, a kiskorút nagyon megszerette és saját gyermekének tekinti.”³⁰

Zwickl Jenő az 1956-os forradalmat követően hagyta el Magyarországot, második feleségével és fogadott fiával együtt. Irathagyatékának egyik legszínesebb része az a visszaemlékezés, mely az idős (Lendvay-)Zwickl tollából kelt, körülbelül huszonöt év távlatából. Az emlékirat igazi kincsésbánya az '56-os kanadai magyar menekültek életét megismerni szándékozók számára. A huszonhat oldalnyi önéletírásban nemcsak Zwickl Jenő és családja története rajzolódik ki, hanem az ottawai magyar közösség mindennapjai is, melynek a családtagok tevékeny részesei voltak. A hagyatékban fellelhető levelezés, az egyesületi iratok, cikk-kivágatok pedig pontosítják a huszonöt év távlatából papírra vetett önéletírás adatait. Zwickl Jenő emlékezete olykor ugyanis valószínűleg torzít, egyes életesemények és jelenségek pedig eltérő hangsúllyal jelennek meg benne. Önéletírása messze nem száraz adatok halmaza, és nem is precízen vezetett napló, hanem élettapasztalatainak utólagos, írásban rögzített értelmezése.

Az emlékirat az emigráció első napjait igen részletesen tárgyalja, hiszen menekültként átkelni Európán, majd Liverpoolból Kanadába hajózni minden bizonnyal igen emlékezetes élmény lehetett. A memoár szerint a Vörös kereszt munkatársai az összes menekültet a *labour*, azaz kétkezi munkás kategóriába sorolták, melyről Zwickl igen keserűen emlékezett meg. Ennek (is) tulajdonította, hogy magyarországi élet-nívójának és szakmai múltjának megközelítően megfelelő állást sem kapott. Ahogy a történeti áttekintésben erre utaltam, az emigrációba vonult magyarok jelentős része a kezdeti időszakban csak kétkezi munkásként tudott elhelyezkedni,³¹ így Zwickl Jenő sorsa ebben nem tekinthető egyedi esetnek (Kovács György sorsától azonban nagyon különbözik).

Zwickl Jenő önéletírása a kétkezi munkába kényszerülésről, a nyelvi nehézségekről kifejezetten elkeseredett hangnemben ír, de a hagyatékában fennmaradt újságcikkek hangvétele árnyalja a képet. A hagyatékot tüzetesen tanulmányozó

²⁹ BFL - VII. - 187. a - 1946 - 0476.

³⁰ MNL OL - P 2343 - I. - 10. - 2. - No. 7.

³¹ ld. 13. lábjegyzetnél.

kutató két, egymással ellentétes „előjelű”, párhuzamos gondolatvilág kibontakozásának lehet tanúja. A *The Ottawa Journal* című napilap *Saturday Section* hétvégi magazinjában megjelentetett, korábban már említett cikkben Zwickl az állampolgári hasznavehetőség szemszögéből fejtegette a bevándorlók kétkezi munkára kényszerítését. Úgy nyilatkozott, hogy amíg nem tud végzettségének, szakmai tudásának megfelelő állást elfoglalni, hanem helyette a létfenntartásért házakat takarít, karbantartási és falazási munkákat végez, addig új hazája iránti legfőbb kötelességét – hogy annak hasznos állampolgára legyen – nem tudja lelkiismeretesen teljesíteni.

E portré születésével egy időben, szintén 1957 januárjában megjelent egy tárcsa a *Kanadai Magyar Újság* hasábjain, ugyancsak Zwickl Jenő tollából. Ebben a szerző háláját fejezte ki a kanadai népnek és a már korábban Kanadába emigráló, ott gyökeret eresztett magyaroknak, amiért családjával és sorstársaival együtt megadták neki az újrakezdés lehetőségét „a mesék országában”.³² Ennek szellemében bírálta a „Hazatérők!... Hozzatok szöveget magyar hazatérők!” című cikkében is a Kanadából Magyarországra visszatérő és ennek érdekében éhségstrájkba fogó magyarokat: „Kanada népe a maga megértő szerető gondoskodásával gondoskodott rólunk, de Ti rólatok is! Minden térítés nélkül hozott bennünket fiai közé! Otthont, nyugalmat biztosítva számunkra, családunkra! A nyelv nehézségei mindannyiunknak megvoltak és megvannak ma is, de ezek átmeneti állapotok kell, hogy legyenek! [...] Ti megtorpanatok e kezdeti nehézségek árán, pedig Ti is ismeritek az Á.V.O.-t, nomen [sic!] a sztahanovista munkatempót az »önként« jegyzett békekölcsönökkel körítve. Hazatértek... [...] Sztrájkba – éhségstrájkba [sic!] léptek, »akárcsak odahaza« – ha [Kanada] időre nem szállít haza benneteket! E tettekre nem találok megfelelő kifejezést, csak annyit – bár Ti tettétek – nemcsak Kanada népét bántottátok meg, megbántottátok, még hozzá súlyosan az itt maradt magyarságot, kivel nem is olyan régen tán együtt harcoltatok az orosz tankokkal, az Á.V.O.-val szemben hazánk szabadságáért! [...] Megbántottátok a rég emigrációban élő magyar testvéreiteket, kik önzetlenül – hosszú évek múlása után is megtartották büszkén magyarságukat – segítő kezet nyújtottak felénk, de Ti felétek is!”³³

Az egymással ellentétes, párhuzamosan megírt állásponthoz az magyarul írhatja, hogy a „hasznos kanadai állampolgár” ideája a *The Ottawa Journal* című angol nyelvű napilap hétvégi magazinjában jelent meg, melynek célzott olvasóközönsége Ottawa város kanadai lakossága volt. Ezzel szemben a magyar nyelvű cikkek a kint élő, már korábban kitelepülő „kanadai magyarok” számára íródtak. Feljük Zwickl Jenő inkább a befogadás felett érzett háláját és a magyar összetartozást igyekezett hangsúlyozni. Mint ’56-os kivándorlók, Zwickl és társai bizonyos tekintetben a kanadai magyarságon belül is külön csoportnak számítottak, és fontos céljuk lehetett, hogy amennyire csak lehetséges, e különállást minimalizálják.

Zwickl Jenő kezdetben az ottawai *Spartan Air Service*-nél kapott munkát. Az irathagyatékokban szereplő újságkivágások és az emlékirat összevetésekor a kutató itt ismét a korábbi kettségbe botlik. A visszaemlékezés írója egyfelől forró háláját fejezte ki a *Spartan Air Service* vezetőségének és az ott dolgozóknak mind a maga, mind az ott dolgozó többi magyar munkavállaló nevében, ugyanakkor 1957. június 28-án a *Kanadai Magyar Újság* hasábjain megjelent – természetesen magyar nyelvű – cikkében már a munkavállalás nehézségeit, a végzettségükhöz nem kötődő munkakörök ellátásának problémáját, a nyelvtudás hiányának negatív hatásait boncolgatta.³⁴ Helyzete az emlékirat tanúsága szerint 1963-ig nem változott különösebben, ekkor azonban az ottawai *Plant Research Institute*-nél végre lehetősége nyílt a szakmájában való elhelyezkedésre. S bár a visszaemlékezés tanúsága szerint a cégen belüli hierarchia lépcsőfokait már nem tudta megmászni, de szakmájához való visszatalálását mégis keserűs örömmel üdvözölte visszaemlékezésében: „Új munkahelyemen örömmel és boldogan kezdtem el dolgozni, hisz kollégákkal dolgoztam, nomen [sic!] virágokkal és bogarakkal.”³⁵

Hogy Lendvay-Zwickl Jenő megélhetési és főleg szakmai felemelkedésének kilátásai a kivándorlást követően megfellebbeztek, azt tulajdonképpen a sokat hivatkozott, Kovács György által írt ajánlólevelek is bizonyítják. Az első változatban például a „*To whom it may concern*” megszólítás szerepelt, ami arra enged következtetni, hogy noha a levél többi részét magyarul írták, az mégsem kizárólag a kanadai magyar származású munkaadóknak szólt. (Lendvay-Zwickl ekkor már amúgy is évek óta a *Plant Research Institute* munkatársa volt.) A második nyilatkozat az elsőnél valamivel részletesebb, és Lendvay-Zwickl szakmai jártasságának felsorolásánál megemlíti az erdészeti ismeretek és gyakorlat meglétét is. Ismerve azt, hogy Kanada jó szívvel fogadta az erdőgazdálkodásban, fakitermelésben járatos képzett munkaerőt, feltételezhető, hogy – talán az első ajánló kudarc után – Kovács a másodikba olyan képességeket és képzettséget is igyekezett belefoglalni, melyek a levél alanyának sikeres(ebb) elhelyezkedését segíthetik. Ahogy erre már utaltam, Kovács külön hangsúlyozta gyerekkori ismerőse emberi kvalitásait, példértékű helyállását, melyek őt jobb életvitelre predesztinálnak választott új hazájában is: „Szeretném különösen kiemelni a szakmai tudáson túl egyéb kvalitásait: szorgalmát, energiáját, megnyerő fellépését, bánni tudását beosztottjaival és segítőkészségét.”³⁶ A visszaemlékezés tanúsága szerint az ajánlólevelek nem érték el céljukat: Lendvay-Zwickl megrekedt a *Plant Research Institute*-nél és 1972-ben bekövetkező nyugdíjazásáig az intézet munkatársa maradt.

Az 1965-ös év két fontos változást hozott Zwickl Jenő életében. Szeptember 22-én kapta meg a kanadai állampolgárságot, amellyel szinte egy időben felvette a Lendvay-Zwickl vezetéknevet. A jelzés egyértelmű: németes hangzású neve

³² „Egy menekült köszönete Kanadának”. Ottawa, 1957. január 13. *Kanadai Magyar Újság*, Winnipeg. MNL OL - P 2343 - I. - 10. - 7. - No. 6.

³³ A megjelenési adatok nem ismertek, a cikk feltehetően a *Kanadai Magyar Újság* hasábjain jelent meg. MNL OL - P 2343 - I. - 10. - 7. - No. 2.

³⁴ „Gondok; – Gondolatok...”, 1957. június 28. *Kanadai Magyar Újság*, Winnipeg. MNL OL - P 2343 - I. - 10. - 7. - No. 7.

³⁵ MNL OL - P 2343 - I. - 10. - 4. tétel

³⁶ MNL OL - P 2343 - I. - 10. - 5. - No. 6.

helyett magyarságtudatát szerette volna hangsúlyozni, visszanyúlva egészen az atyai nagyanya, Lendvay Anna nevéig. A téma központi kérdés lehetett életében, minden bizonnyal ezért őrizte meg Dobák Dénes vezérkari ezredes, a székesfehérvári 2. pót-, majd sorhadosztály vezetőjének 1967-es nyilatkozatát is: „Német nevét és tökéletes német nyelvtudását, úgy hadosztályomban szolgált [sic!] ideje alatt, mint később is mindig a Magyar érdekek szolgálatára, majd az elesett és menekülő Magyarok (családok) segítségére használta fel. Német nevével és tökéletes nyelvtudásával bármikor csatlakozhatott volna a német SS-hez is. Nem tette. Felmentése ellenére is – önként – a Magyar Kir. honvédséghez jelentkezett hadiszolgálatra. [...] Német nevével, nyelv- és szaktudásával biztosan jobb életsorsot tudott volna Magának kiküzdeni, ha Németországban marad. Ő mégis az EMIGRÁNS MAGYAROK sorskeresését vállalta...”³⁷

A hivatalos névváltoztatást, melynek tanúsítványa szintén a hagyatéék részét képezi, szorgos családtörténeti kutatás előzte meg, melyet Zwickl Jenő Győrben élő rokona, Patay Károly végzett el önszorgalomból, bár jelentős rokoni „buzdításra”. Kettejük levélváltása, a kutatások során megvalósított információ- és valutacsere pontról pontra tetten érhető az iratanyagban. (A ma genealógusai pedig némi megkönnyebbüléssel konstatálhatják, hogy kutatómunkájuk manapság lényegesen zökkenőmentesebb, mint kollégáiké az 1960-as években.) Miután Patay segítségével sikeresen kikutattatta atyai nagyanyja, a kismemesi származású Lendvay Anna genealógiáját, Zwickl Jenő hivatalosan is felvette a Lendvay nevet, és aláíraskor a továbbiakban az *E. J. Lendvay-Zwickl* névváltozatot használta. Cikkei aláírásakor már korábban is megfigyelhető volt olykor a *Lendvay*, olykor pedig a „keresztzett” *E. Z. Lendvay* variáns az *E. Zwickl*, vagy *E. Z.* mellett. A hivatalos névváltoztatással, ha úgy tetszik, „törvényesítette” a helyzetet.

S ha már a cikkekről szó esett: Lendvay-Zwickl Jenő hagyatékában számos újságkivágás is fennmaradt, mely írásait nyomtatott formában rögzíti. Tárcái, cikkei és versei több kanadai magyar sajtótermékekben is megjelentek. Ezek a klasszikus értelemben levéltári iratanyagoknak nemigen tekinthető források különleges funkcióval rendelkeznek, segítségükkel nemcsak a diaszpórában élő magánszemély és családja élete ismerhető meg, de képet kaphatunk általánosságban a magyar emigráns egyesületi életéről, a diaszpórában élők közötti információáramlásról, valamint közvetlenül az *Ottawai Magyar Egyesület*³⁸ működéséről is. Ráadásul ezek az újságkivágások Magyarországon nem, vagy nehezen hozzáférhetőek, esetleg hosszas periodika-kutatást igényelnének. Emellett az egyesület tevékenységére is nehéz ma már kézzelfogható adatot, forrást fellelni, mivel az több mint negyvenöt éve megszűnt. Ezért a tevékenységéről hírt adó újságcikkek kifejezetten gazdagítják az irathagyatékot, emelik értékét. Az iratképző elköteleződését és a kanadai kulturális életben kifejtett tevékeny

résztvételét mutatja, hogy 1964-ben elvállalta az újjáalakult „Club” – azaz az *Ottawai Magyar Egyesület* – elnöki tisztségét. Az egyesületet 1957. április 26-án alapították, székhelye az ottawai Nemzetközi Ház volt.³⁹ Az önéletírás tanúsága szerint az egyesület életéből Zwickl Jenőné Nagy Erzsébet Márta is részt vállalt, annak „vezetésében segédkezett.”

Ahogy arról már korábban szó esett, az 1960-as években a kanadai magyar közösségeknél fellendült a magyar néphagyományok ápolása iránti igény. Az *Ottawai Magyar Egyesület* maga is számos kulturális eseményt szervezett nem titkoltan azzal a szándékkal, hogy megismertessék az arra nyitott ottawaiakkal a magyar kultúra sokszínűségét. A „Clubra” vonatkozó újságkivágatok a magyar hagyományörzési tevékenységnek és az azt követő pozitív visszajelzéseknek hű lenyomatai. Teadélutánokat, felolvasó- és dalesteket szerveztek, kirándulásokat és piknikeket tartottak, támogatták a jól tanuló diákokat, a kanadai magyar kulturális egyesületeket – ilyen volt például a *Montreali Magyar Énekkar* is –, a magyar nyelv művelése, idegen nyelvi közegben való fejlesztése érdekében pedig pályázatokat indítottak. Kiemelten készültek az ’56-os forradalom és szabadságharc tízéves évfordulójának megünneplésére, és olyan híres, emigrációban élő magyar művészeket hívtak előadóestet tartani, mint például Wass Albert.

Az ’56-os megemlékezésre készülve az Ottawai Magyar Egyesület külön bizottságot is alakított tagjai közül, akiknek 1966. november 4-én írt levele az egyesületi működés anomáliáit is bemutatta. A panaszlevél az Ottawai Magyar Egyesület alelnökének szólt, melyben a bizottsági tagok vázolták Lendvay-Zwickl elnök hivatali „túlkapásait”, az Egyesület nevében tett, előre nem egyeztetett és jóvá nem hagyott ígéreteit, melyek utólag már kötelező érvényűek lettek. A diszharmónia nem múlt el nyomtalanul: Lendvay-Zwickl egyesületi elnök előszeretettel hangoztatta, hogy „az egyesület vezetését a magyar alkotmány szellemében a koronás címeres zászló alatt viszi tovább...” Az Egyesület 1970-ig működött, akkor Lendvay-Zwickl Jenő visszaemlékezése szerint további állami támogatás hiányában szűnt meg. Az elnök vezetési módszere szintén okozhatott fennakadásokat az egyesületi életben.

Az ottawai kanadai magyar emigráció kulturális életének fontos alakja, Lendvay-Zwickl Jenő 1994. augusztus 31-én, 87 éves korában hunyt el az Ottawatól délre fekvő Brockville-ben. Kései búcsúztatójául álljon itt fia, *Zwickl József* egyik versesnek részlete, melyet édesapjáról írt.

„Mondottad volt egy párszor, hogy egész életed
Egy küzdelem volt. A bizonytalanság,
A háború, a forradalom, az új élet
Kezdése kétszer, háromszor, hányszor?
Az élet ezerszer pofont adott, de túrted.”⁴⁰

³⁷ Kelt: 1967. március 2. Youngstown, Ohio, USA. MNL OL - P 2343 - I. - 10. - 2. - No. 15.

³⁸ *Hungarian Society of Ottawa*

³⁹ *International House*, 338 Somerset Street, Ottawa, Ontario.

⁴⁰ MNL OL - P 2343 - I. - 10. - 5. - No. 7.

5. Összegzés: párhuzamos – kettős – életsorsok

A szakaszos, de folyamatos bevándorlás a kanadai magyar kulturális életet folyamatosan frissítette, új impulzusokkal, új tagokkal gazdagította. Ezek nélkül az észak-amerikai kontinens magyarságának az új környezetbe való beolvadása nagyon felgyorsult volna a 20. században. (A jelenség természetesen létezett és létezik, de a folyamatos „frissítés” miatt lassabban következett be.)

Lendvay-Zwickl irathagyatékából, azon belül különösen visszaemlékezéséből és publicisztikáiból két olyan párhuzamosan futó „életrajz” képe alakult ki, ahol a menekült egyrészt betagozódott második hazája életébe, megtanulta annak nyelvét, elsajátította szokásait, megismerte szűkebb és tágabb helyi viszonyait. Ugyanakkor féltékenyen őrizte magyarságát, továbbra is figyelemmel kísérte Magyarország sorsát, küzdött a honvágygal, és magyarságtudata megőrzése céljából szabadidejében egyesületi életet élt: magyar teadélutánokra

és összejövetelekre járt, gyermekeit a magyar nyelvre taníttatta, a vallási élet színhelyeit pedig kulturális-egyesületi színtérré is avatta.

Az emigráns lét kettőssége nem csak ebben volt tetten érhető, de a honvágy és a józan belátás összeütközésében is: a tengerentúli élet nehézségei és problémái, valamint a forradalom utáni Magyarországon bekövetkező megtorlások, bebörtönzések, kivégzések közé nem lehetett egyenlőségjelet tenni, a megkínzottak és kivégzettek sorsa nyilvánvalóan nem volt összehasonlítható az emigrációban élőkével.⁴¹ Ezek a gondolatok változó intenzitással, a cikkek megjelenésével párhuzamosan végig szerepelnek az emlékirat lapjain is.

Lendvay-Zwickl Jenő személyi hagyatékban így egészíti ki egymást egyfelől a józan belátás és az új hazától való távolságtartás, a betagozódás és a különállás, másfelől a hagyományos levéltári irat és a nyomtatott sajtótermék, a magánirat és az egyesületi anyag.

⁴¹ Lásd „Hazatérők!... Hozzátok szólok magyar hazatérők!”, MNL OL - P 2343 - I. - 10. - 7. - No. 2. és „Évforduló!...”, MNL OL - P 2343 - I. - 10. - 7. - No. 5. A megjelenési adatok egyik cikknél sem ismertek.